

≡ MATS EKDAHL ≡

Officersmässen

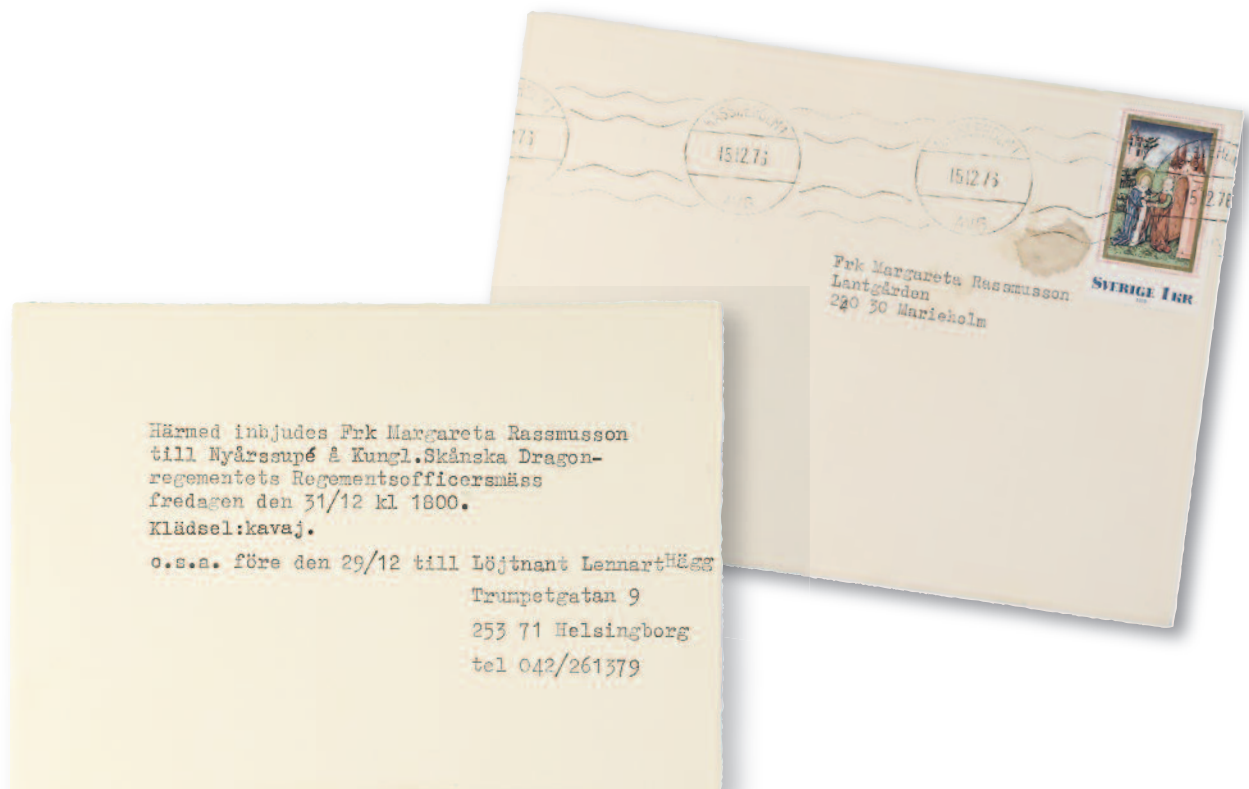
EN KULTURSKATT
ATT MINNAS

PETESSO FÖRLAG

Innehåll

Förord	7
Inledning	9
Den militära kulturen	12
Mässens historia	14
Från exercishedar till kaserner	19
MEA SYR DE FINA HÖGTIDSDRÄKTERNA	26
Officersyrkets metamorfos	28
Världsmästare i beredskap	31
Mässens sociala funktion	33
BLÅ BOKEN VAR FÖRSVARSMAKTENS MAGDALENA RIBBING	36
Mässen ett andra hem	39
Musketöranda och vilda upptåg	44
Romantiker och briljanta tänkare	45
Kolerikern Gyllenkrok	48
Officerare och murvlar trivdes ihop	51
Stora Bullret – glad mässbroder	53
Löjtnant Åsbrink hos fältjägarna	56
Jolo talar för underofficerarna	59
EN UNG OFFICERS MÄSSUPPFOSTRAN (1)	60
EN UNG OFFICERS MÄSSUPPFORSTRAN (2)	61
Etiketten kring festerna	63
PÅ KARLBERG VÅRDAS TRADITIONEN	66

Skål Crusebjörn!	71
Lillejul var populärast under Mässåret	76
Rena kulturskatter	78
Den legendariska Knaggakannen	80
UNDERDÅNIGT DAGBESKED	84
Snapsvisans poeter	86
EN UNG OFFICERS MÄSSUPPFOSTRAN (3)	87
Mässmat av högsta klass	91
HISTORISK MAT	92
Föreståndarinnan styrde med säker hand	95
MARIANNE MINNS SIN ÄLSKADE KAVALLERIMÄSS	96
Skålandets vett & etikett	101
Mässens fostrande funktion	104
Mässmåltider recept	107
KAVALLERIMÄSSMENY ANNO 1992	136
Förläggarens slutord och tack	143
MÄSS-TACK	145
MEDVERKANDE	146
ATT BESÖKA	147
LITTERATUR	148
PERSONREGISTER	151

En ung fröken Margareta Rasmussen från Lantgården i Marieholm inbjuds av löjtnant Lennart Hägg till nyårssupé på Kungl. Skånska Dragonregementet i Hälsingborg den 31 december 1976.

nybarock) blev symbolen för militär ledning i Sverige under kalla kriget. "Regementet? Jo, det ligger där borta. Gå mot huset med flaggan." Detta var ett vanligt replikskifte under de årtionden då miljoner svenskar utbildades för krigsuppgifter, och då den fullt mobiliserade försvarsmakten beräknades uppgå till runt 800 000 soldater. Om den stora garnisonsstaden Boden brukade man skämta och säga att den var "ett skidspår mellan tre regementen".

En utförlig och målande skildring om hur det kändes att vid denna tid träda in på en svensk officersmäss under dess storhetsdagar får vi bäst utifrån kvinnans synvinkel. Det är Margit Björkenstam som minns vintern 1924–25 då hon som officershustru anlände till sin första mässfest på Livregementets grenadjärers mäss i Örebro den 3 februari 1925: "Denna för alla så angenäma afton blev för mig personligen ännu ett glatt introduktionsminne. Det var första gången som jag här bevistade en mässfest. Med en känsla av högtidlighet trädde jag vid min makes sida in genom den stora por-

talén, utan att som främling hejdas av posten men vörtnadsfullt hälsad av vaktspellet, och kände med glädje mitt medlemskap av detta stolta, ärorika regemente. Till fest strålade de utsökt vackra salongerna, fyllda av konst och litteratur. Och porträtten av de stora män som redan sedan långt tillbaka fört regementet på dess ärofyllda banor, blickade från sina ramar ned på ett icke ringa antal samlade kamratfamiljer.”

Några år efter Margit Björkenstams första mässfest i Örebro utkommer Gustaf Hellströms roman *Snörmakare Lekholm får en idé* (1927). Den utspelar sig i garnisonsstaden Kristianstad med Wendes artilleriregemente, som då var ett av världens största regementen i sitt slag. Kristianstad var en liten stad och utmärktes av det stora regementet och militärerna som var en vanlig syn i gatubilden.

Det ridande artilleriet spelade en avgörande roll i striden mot fransmännen vid Dennewitz den 6 september 1813.

ARTILLERIMUSEUM KRISTIANSTAD

Två artillerister ca 1830.
 Regimentstillhörighet
 framgår av kragens färg:
 gult Göta artillerirege-
 mente, vitt Wendes
 artilleriregemente.
 Huvudbonaderna är för
 götaartilleristen tschakå
 modell 1815 och för
 wendesartilleristen
 hjälm modell 1827.

Officerarna präglade staden inte bara med sin närvaro utan de deltog även aktivt i stadens olika verksamheter. Kåren ägde en hög social prestige och i början av romanen får vi en översiktbild av Kristianstad där man genast får en uppfattning om officerarna och deras status:

”En stad, över vilken dess invånare yvdes, där aristokratiska officerare skramlade med sina sablar på de knaggliga gatorna och dit sköna och högförnäma unga damer från de stora godsen från halva provinsen färdades i spann för att vid de stora assembléerna träda dansen med guldsmidda, hästsvansprydda, sporrklirrande löjtnanter. I den staden låg nämligen världens största artilleriregemente, det från slagen vid Grossbeeren och Dennewitz berömda Cardellska. Och så förnäma och glorfyllda var detta regementes officerare, att till och med vid högtidliga processioner dess yngste löjtnant gick några steg före den kungliga hovrättens president.”

Slaget vid Dennewitz. Oljemålning av Alexander Wtterling.

NATIONALMUSEUM

Porträtt av Kronprinsens Husarregementes Officerskår. Oljemålning på duk av Jonas Åkesson.

I övre v. hörnet två puttis hållande ett band med texten: Till minne av Friherre Erik Thott är denna tavla målad 1924–1933.

Silverstopet på bordet – en prisbuckla – graverad: Skånska Damerna / 1:a Pris vid Kapplöpning å Ljungbyhed den 24 juni 1886.

Av de fem standaren överst på målningen är två de ursprungliga, överlämnade till regementet 1816 efter striden vid Bornhöft, två st är kopior från 1845 sedan originalen blivit slitna, och det femte är broderat av drottning Louise och skänkt till regementet 1864 av kung Carl XV.

MALMÖ MUSEUM

Mässen ett andra hem

De fyra fänrikarna trivdes bra ihop och mässen blev deras hem för en varierande tid framåt. De bodde i enskilda hyresrum hos olika familjer längs vägen mot Visby. Nästan alltid var det ett tiotal office-rare som slutade dagen med middag och samvaro på mässen. Huvuddelen var ungarlar men några äldre veckopendlare deltog också. Normalt åt de kronans mat men onsdag och fredag kväll dukade mässföreståndarinnan fröken Lydia Lagergren upp en så kallad mässmiddag, oftast med snaps, öl, vin och kaffe med punsch. Drink före maten var inte vanligt, däremot dracks det grogg efter middagen, konjak och soda eller gin och tonic. Whiskyn slog inte igenom förrän mot slutet av femtiotalet.

Under sommarmånaderna växlade de unga fänrikarna mellan mässen och besök på moderna Snäckgårdsbaden eller sekelskiftsbyggda *De Badande Wännerna** (samlingslokal för ett fashionabelt sällskap som i tidigt 1800-tal kommit underfund med att det gick att bada i havet). Sällskapslivet officersfamiljerna emellan var också livligt, man var ofta hembjuden på middag, ibland med dans. Regementschefen bjöd flott på Kungsladugård, men för det mesta var det mässen som gällde.

Både unga och äldre trivdes där. "Naturligtvis diskuterade vi rätt mycket tjänst, *kvirrade* över våra majorer. Sin kompanichef borde man däremot inte kritisera. Vi spelade bräde, schack och bridge, sjöng och spexade, särskilt inför Lillejul då subalternernas undertryckta aggressioner fick legitimt uttryck i elaka skämt med våra överordnade. Vid de så kallade mässmiddagarna var ofta några av de gifta kamraterna med och gjorde sig en glad kväll."

Vilda upptåg förekom. Ett sådant var *tornerspel* där en äldre officer var riddare och red på en yngre som var häst. Poängen var att välta omkull det andra ekipaget. Dueller kunde utkämpas med livrem som vapen och med bart överliv, "varvid blodvite ej sällan uppstod". Någon som somnat i en soffa kunde bli inrullad i en matta och upprest mot en vägg och vattnas med sodavatten för att kvickna till.

Vårfest på officersmässen på F 3 Östgöta flygflottilj, 1943. Gruppporträtt av militärer med sällskap sittandes till bords.

FLYGVAPENMUSEUM

En som slog alla de yngre nybakade fänrikarna var deras överstelöjtnant Erik Rosengren, som trots sin längd kunde stå på ena skospetsen på toppen av en butelj, förande den andra skospetsen till munnen. Alla som försökte göra efter detta stupade. Bertil Nilsson drar sig till minnes att de glada upptågen nog ibland "präglades av en viss, ehuru lite barnslig kultur".

Trots att det vid den här tiden inte längre fanns några krigsbefattningar som krävde häst hade såväl P 18 som A 7 (Gotlands artillerikår) var sitt stall med cirka 10 ridhästar. Ridning i form av terrängritter och hopptävlingar blev av förklarliga skäl några av officerarnas främsta nöjen. Framför allt jakterna blev underbara upplevelser. Stora skaror dundrade fram över stora fält med upptornande hinder under klara, frostiga höstmorgnar. Båda överstarna var med, Herman Levin

på Rex och den mera elegante Nils Söderberg från A 7. På kvällen var det middag med dans på den mäss som stod i tur. Det hände också att man red till musik i A 7:s ridhus.

Vad är väl en bal på slottet? Dansprogram från Karlbergbal i väntan på att bli ifylld

FÖLJANDE UPPSLAG:

Officersmässen vid P 10 i Strängnäs..

FOTO: 2005, P-O ROSÉN, STRÄNGNÄS

På Karlberg vårdas traditionen

Professor emeritus Mats Hellspång är djupt kunnig i militära traditioner och förklarar i boken *Karlberg – Slott och Skola, Människor och Miljö* hur en tradition uppstår, hur den förs vidare, hur den förändras och hur den kanske en dag läggs åt sidan. Traditioner berättar alltid något viktigt om tidsandan, om kadetternas bakgrund och värderingar och om officersyrkets ställning i samhället.

Seder och bruk och etikett överförs från den ena årskursen till den andra. Men inga traditioner lever oförändrade i tvåhundra år. "Även den mest seglivade sed ändrar så småningom karaktär och innebörd om den inte helt vittrar bort eller medvetet avskaffas", konstaterar Mats Hellspång.

Om man för in samtalet på kadettrationer vid

Karlberg med en utomstående person kommer denne sannolikt först och främst att tänka på de baler som anordnas för kadetter med damer. Dessa baler har fått ryktbarhet och är omtyckta. Men ur ren traditionsynvinkel är det så kallade *Pilqvists dop* den intressantaste bland Karlbergs traditioner.

Det är en så kallad *initiationsrit* och går tillbaka till 1867. Den började då som ett dop i logementet med dess väldiga kopparcistern som dopfunt. 1902 flyttades dopet till det nybyggda badhuset. I senare tid har dopet skett på slottet, ofta i ritsalen. Numera spelar den champagne som den nydöpte tvingas dricka en mer central roll. I våra dagar påminner Pilqvists dop mest om ett improviserat studentspex där Pilqvist i kalsonger jagas av fantasifullt klädda funktionärer.

Höga Rådet (elevrådet) vid Krigsskolan Karlberg utför skådespelet "Kadett Pilqvists dop". Ca 1905. ARMÉMUSEUM

Major Daniel Landin är chef för den 224:e kadettkursen på Karlberg sedan skolan grundades 1792. Han understryker att traditionsutbildningen inte är någon grannlåt utan handlar om förståelse och känsla för det ansvar som svenska medborgarna ställer på sina blivande officerare.

FOTO: FÖRSVARSMAKTEN

Dopet är ett slags ställföreträdande initiationsrit som varje år drabbar en av de nyinryckta, nämligen den som tilldelas nr 55 eller 255. Han eller hon döps därmed till *Pilqvist* oavsett vad hen själv råkar heta.

Enligt traditionen härrör Pilqvists dop från två kadetter som 1866 deltog i en övning i broslagning. Man skulle tillverka *faskiner*. Faskiner användes i äldre tid som fyllning i vallgravar, diken och andra hinder som skulle passeras. Då tillverkades de av grenar och kvistar som bundits samman, medan moderna faskiner är tillverkade av stål och kan bära en stridsvagn.

Den ene av kadetterna hette Holmqvist och var inte särskilt hågad av att delta i det ansträngande arbetet. Han lade sig i stället att vila under ett pilträd. På kamratens uppmaning att hjälpa till kastade Holmqvist till honom en pilkvist med orden "Holmqvistar och pil-

kvistar duger ingenting till." Holmqvists nummer på Karlberg var 55 och när han i mars 1867 blev klar med sin examen påminde han om händelsen med pilkvisten. Han föreslog att man skulle döpa hans efterträdare med nr 55 på Karlberg till just *Pilqvist*.

Förr i tiden var det ibland svårt att upptäcka var någonstans gränsen gick mellan å ena sidan tradition i positiv mening och pennalism och så kallad livning (att till exempel om natten vända en kamrats säng) å den andra. Men med de stora sociala förändringarna av officersyrket under 1900-talet minskade det aristokratiska beteendemönstret, kårandan blev succesivt allt mindre märkbar, individuella avvikelser i uppträdande och framtoning började lättare accepteras.

Det som är viktigast och fortfarande lever kvar vid Karlberg är viljan att markera samhörighet med tidigare generationer och att förvalta gamla traditioner för deras egenvärdes skull såsom Höga rådet och Pilqvists dop.

Major Daniel Landin, chef för 224:e kadettkursen (sedan skolan grundades 1792) och kollegan flottiljförvaltare Anders Lütz, skoladjutant och traditionsbärande officer, har viktiga poster på denna militärhögskola som längst av alla i hela världen har utbildat kadetter i en oavbruten följd på samma plats. Landins och Lütz uppgift är bland annat att inympa kultur, tradition och etikett hos de unga kadetterna, och i förlängningen hos det svenska försvaret. Den svenska armén fyller 500 år 2022, marinen fyller 500 år 2023 och flyget fyller 100 år 2026.

Karlberg förvaltar även traditionsansvaret för såväl Sjökrigsskolan som Militärhögskolan i Östersund. Vid ceremonier på Karlberg ställs därför alltid fanorna för de tre institutionerna ihop. Den nuvarande chefen på Karlberg heter Anna-Karin Broth och är kommandör i flottan.

Daniel Landin berättar att flertalet av kadetterna

INFANTERI

Ankbröst med plommon och cognacssky, rårika, äpple och lök

INGREDIENSER 4 PERS.

2 st ankbröst

RÅRIKA

1 kg potatis (fast sort)

1 gul lök

1 msk lökpulver

4 ägg

20 g vetemjöl

5 g smör till stekning

GRUNDSKY

1 grovhackad gul lök

1 grovhackad morot

10 cm skivad purjolök

1 bit rotselleri stor som ett hönsägg i
tärningar som sockerbitar

1 lagerblad

1 nypa timjan

2 msk tomatpuré

33 cl pilsner

3 dl rödvin

1 liter vatten

2,5 msk koncentrerad oxfond.

PLOMMON OCH COGNACSSKY

10 st torkade plommon

4 cl cognac

4 dl grundsky

TILLAGNING

Ruta skinnet med en kniv, gnid i ca 2 kryddmått salt samt ett par nypor mald vitpeppar. Smält en klick smör i stekpannan, stek skinnsidan ner i ca 1–2 minuter, ska bli gyllenbrun. Grädda i 120°C tills ankan når en innertemperatur på 62°C.

Skär i tunna skivor, låt skivorna mellanlanda på hushållspapper in de läggs på tallriken.

RÅRIKA

Skala och riv potatisen på rivjärnets finaste sida. Blanda i ägg, mjöl och salt. Klicka 1 dl av smeten till varje rårika i en stekpanna med lite smör i. Platta till och stek gyllenbruna på båda sidor.

GRUNDSKY

Stek rotfrukterna och löken på gränsen till brända. Lägg i en gryta. Tillsätt tomatpuré, kryddor, öl, vin, vatten och koncentrat. Koka på svagvärme i en timme. Sila och reducera till kraftig smak. Red av med maizenaflingor till lagom konsistens.

PLOMMON OCH COGNACSSKY

Blanda de torkade plommonen med cognac i en gryta, slå på skyn, koka upp.

ÄPPLE

Dela 1 äpple i 4 klyftor. Stek i smör hastigt.

PÄRLLÖKAR

Skala 8 st pärllockar, kokas en minut, stek därefter i smör tills de är vackert gyllenbruna.

Rårakor är riven potatis som saltas, vätskan pressas ur den rivna potatisen och stekes krispiga i smör. Denna variant är ett mellanting mellan råraka och raggmunk.

*Klassiska officersmässar,
klassiska recept, vett & etikett
och glada upptåg från
mässarnas storhetstid*

De gamla svenska officersmässarna är unika kulturskatter. De var en viktig del av den militära kulturen. I den här boken förmedlas känslan från en tid när Sverige var en av världens ledande försvarsmakter och varför det var så roligt att gå på officersmässen då. Mässen var ett andra hem, ett älskat tillhåll och dessutom viktig för hela officersidentiteten. Här debatterade man moral och anda och man åt och drack gott – och inte minst lärde man sig vett & etikett och hur man ska uppföra sig mot varandra. Magdalena Ribbing skulle varit nöjd.

Boken kan ses som inget annat än en kulturgärning. Läsaren serveras tretton klassiska svenska mässrätter som alla är framtagna från regementsarkiv och ur mässföreståndarinnornas gömmor. De serveras på unikt regementsporslin och kristallglas från fornstora dagar. Dukningarna är gjorda på de finaste linnedukar.

Det är en bok med atmosfär, charm och kultur och den riktar sig till dem som vill veta mer om det klassiska mässlivet och naturligtvis till alla dem som en eller annan gång själva vistats i den historiska miljön.

Välkomna till bords i några av Sveriges vackraste matsalar!

P E T E S S O F Ö R L A G

ISBN 978-91-984279-2-9

